

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 29

Рівне – 2017

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту. – Вип. 29. – Рівне : РДГУ, 2017. – 305 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м.Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, доцент (м.Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Шугаєва Людмила – доктор філософських наук, професор (м.Рівне)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, доцент (м.Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 10 від 30 листопада 2017 р.

ISSN 2519-1942

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (постанова від 17 червня 2016 р.)

**Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.**

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
історико-соціологічний факультет РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://isf.rv.ua/>

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017

3. Гильфердинг А.Ф. История сербов и болгар // Собрание сочинений А. Гильфердинга. — СПб.: Печатня В. Головина, 1868. — Т. 1. — С. 3–296.
4. Достян И. Борьба сербского народа против турецкого ига XV – начало XIX в. / И. Достян. — М.: МГУ, 1958. — 478 с.
5. История сербов / Сима М. Чиркович; Пер. с сербскохорв. — М.: Издательство «Весь Мир», 2009. — 448 с.
6. Кинросс Лорд. Расцвет и упадок Османской империи. М., 1999.
7. Новичев А.Д. История Турции. Новое время. Т. I. Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1963. — 314 с.
8. Новичев А.Д. История Турции. Новое время. Т. II. Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1968. — 292 с.
9. Новичев А.Д. История Турции. Новое время. Т. III. Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1973. — 205 с.
10. Новичев А.Д. История Турции. Новое время. Т. IV. Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1978. — 272 с.
11. Петросян И.Е., Петросян Ю.А., Османская империя. Реформы и реформаторы. М., 1993.
12. Яровий В. Історія західних та південних слов'ян у XX ст.: Курс лекцій / В. Яровий // Навч. посібник. — К.: Либідь, 1996. — 416 с.

УДК 2-737:7(477.81/.82)«18»

Руслана Шеретюк, Надія Стоколос

СКАСУВАННЯ ОСЕРЕДКІВ ОРДЕНУ ПІАРІВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ³²

У статті з'ясовуються головні причини скасування монастирів римо-католицького ордену піарів у Російській імперії, на основі архівних матеріалів відтворюються окремі аспекти його перебігу, а також окреслюються наслідки в контексті духовно-культурного розвитку Правобережної України.

Ключові слова: Російська імперія, Волинь, польські повстання, римо-католицький орден, орден піарів, піарська школа.

Keywords: Russian Empire, Volyn, Polish uprising, Roman Catholic Order, Piarist order, Piarist school.

The article explains the main reasons for the abolition of the monasteries of the Roman Catholic Order of PR in the Russian Empire, on the basis of archival materials reproduces certain aspects of its course, as well as outlines the consequences in the context of the spiritual and cultural development of the Right-Bank Ukraine.

The article explains the main reasons of abolition of the monasteries of the Roman Catholic Order of Piarists in the Russian Empire, some aspects of its course reproduced on the basis of archival material, and also the consequences are outlined in the context of the spiritual and cultural development of the Right-Bank Ukraine.

The groups of Piarists in Volyn became one of the parts of peculiar cultural chain, which united a part of inhabitants of this region with the European cultural space through the latest methods of educational work, distribution and approval of book culture, high exemplars of sacred, theatrical and musical arts, the achievements of nature study, particularly in the fields of botanical science, gardening, medical affairs, also the effective disposal of funds of benefactor – philanthropist and, ultimately, proficient management. Consequently, their elimination by the Russian autocracy through political considerations did not benefit the autochthonous population of the region, including Ukrainians.

With the abolition of the groups of the Piarist order, as well as other monastic congregations in the Russian Empire, the horizons of the development of domestic culture were narrowed, the European component declined, the level of culture of interethnic and interconfessional relations not only did not rise, but on the contrary declined. At that time Orthodox schooling within the meaning of the educational process and its methods significantly lagged from the Roman Catholic, and the secular of middle level in this region did only the first steps.

The gains of European culture, which in the recent times penetrated into the domestic soil, particularly through youth who received education in Order's schools of Roman Catholics, after their liquidation were beyond the frontier. Mastering of foreign languages, studying in specialized cabinets, fruitful and useful for the next everyday economic life nature-research work for many young people in Volyn, including Ukrainians, became inaccessible. Roman Catholic parishes in Dubrovitsa, Lyubeshiv and Mezhyrichi Koretsky were remained, because the part of their residents during many decades was of Polish origin, but a number of spheres of their everyday life experienced irreparable losses.

³² Підготовлено за підтримки стипендіальної програми Музею історії Польщі (Варшава).

В статті вивчаються основні причини ліквідації монастирей римско-католицького ордену піарів в Російській імперії, на основі архівних матеріалів вивчаються окремі аспекти її ходу, а також визначаються наслідки в контексті духовно-культурного розвитку Правобережної України.

Ключові слова: *Російська імперія, Волинь, польські повстання, римско-католицький орден, орден піарів, піарська школа.*

400 років тому, а саме 1617 р., у Римі, на хвилі піднесення руху Контрреформації був заснований римо-католицький чернечий орден піарів, основним вектором діяльності якого стало забезпечення нужденної молоді безкоштовним навчанням і підготовка юнацтва до свідомої участі у християнському житті. Впродовж нетривалого часу освітні осередки цього ордену набули значного поширення не лише в Італії, але й далеко за її межами. Вже 1642 р. піари з'явилися в Польщі. На теренах Волині вони заснували свої осередки у Дубровиці (1684 р.), Любешові (1689 р.) та Межирічі Корецькому (1702 р.), які впродовж приблизно 150-ти років здійснювали відчутний вплив на духовно-культурне життя краю [7].

Перелік навчальних дисциплін, які викладалися в піарських колегіумах Волині, удосконалення їхніх навчальних програм відповідно до потреб часу, опанування учнями низкою мов, зокрема латиною, польською, німецькою, французькою, російською, практика ротації викладачів, невиспаний контроль за якістю їхньої праці, наявність у них бібліотек зі значним репертуаром книг, спеціалізованих кабінетів, зокрема фізичних, використання в навчальному процесі наочності та різноманітних приладів, колекцій мінералів і палеонтологічних зразків, а також потенціалу ботанічних садів та парків, які були невід'ємною складовою комплексів усіх трьох піарських осередків, сприяли тому, що їхні вчителі готували до свідомого дорослого життя добросесну, ґрунтовно обізнану молодь. Педагогічна система піарів, відзначаючись гуманізмом, здоровою конкуренцією учнів, індивідуальним підходом до них, водночас була компетентною, тобто зорієнтованою не на просту трансляцію відповідних знань від викладача до учня, а на набуття ними глибоких знань, а також конкретних умінь та відповідних навичок.

Після приблизно 150-літньої діяльності на теренах Волині осередки ордену піарів були скасовані відповідними приписами російської адміністрації. Згодом були ліквідовані піарські монастирі у всій Російській імперії.

Окремі аспекти означеної проблеми розглянуті вітчизняними науковцями, зокрема, О. Буравським і А. Кирилюк, а також польськими дослідниками М. Аушем, Л. Заштовтом і Т. Хромецьким. Однак відсутність комплексного дослідження питання скасування осередків ордену піарів у Російській імперії у ХІХ ст. спонукала авторів звернутися до більш докладного студіювання вказаної теми.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні причин і перебігу, а також наслідків скасування осередків римо-католицького ордену піарів у Російській імперії у ХІХ ст.

Польське постання 1830 – 1831 рр. як один із кульмінаційних виявів польського патріотичного руху стало початком кінця піарського шкільництва на теренах Волині. Це пов'язано з тим, що багато його представників взяли у ньому участь. Вихованці піарських шкіл пішли воювати як солдати, «а деякі молоді піари, не бажаючи відпускати своїх учнів, як військові капелани супроводжували їх на полі бою так, як колись супроводжували на полі науковому» [22, с. 115]. Відомо, що під час Листопадового повстання 20 учнів піарських шкіл отримали військові нагороди за проявлену мужність, а близько половини представників офіцерського корпусу польських військ були випускниками піарських навчальних закладів [20, с. 88].

Це не могло пройти повз увагу російської адміністрації, яка відразу після придушення повстання вжила низку заходів жорсткого антикатолицького курсу. То ж, за словами польського дослідника Маріуша Ауша, «піари сповна заплатили за своє виховання учнів патріотизму» [20, с. 88]. Вже на початку 1832 р. з ініціативи російського імператора Миколи I був створений Комітет з реорганізації системи освіти в Царстві Польському. До його складу ввійшов наступник Адама Чарторийського на посту попечителя Віленського університету (1824 – 1831 рр.), а також Віленського навчального округу граф Микола Новосильцев. Саме він подав пропозицію про виключення ченців-піарів із освітньо-виховної сфери Правобережної України. Вона отримала схвалення царя й була частково реалізована в імператорському указі від 1 травня 1832 р. Згідно нього, Віленський університет скасовувався, а підлеглі йому навчальні заклади переводилися під опіку Білоруського навчального округу [3].

А вже 19 липня 1832 р. набув чинності імператорський указ, яким ліквідовувалися «деякі римо-католицькі монастирі» [4]. Офіційно причинами цього було постійне зменшення кількості їхніх ченців, а також неналежне управління монастирським майном, що призводило до їхнього зубожіння і навіть

розорення [9, арк. 1-5]. Безумовно, це вимагало радикальних заходів задля виправлення становища, і, на перший погляд, імператорський двір Росії демонстрував непідробну небайдужість до проблем Римо-Католицької Церкви. Однак у цьому указі також міститься інформація, що спонукає сумніватися в цьому. По-перше, водночас із монастирями з незначною кількістю насельників скасовувалися й ті, «що знаходяться посеред поселень Греко-Російських і Греко-Уніатських і котрих ченці в парафіях чужого їм Віросповідання не можуть бути потрібні ні для яких духовних треб» [4, с. 508-509]. По-друге, цим указом скасовані римо-католицькі монастирі передбачалося перетворити у православні парафіяльні церкви, а їхні нерухомі маєтки та іншу власність (фільварки, орну землю, луки, лісові угіддя, поселення із селянами та капітали) передати в управління казни для того, щоб прибутки від них були спрямовані на відкриття православних парафіяльних училищ. Унаслідок цього загалом у південно-західному регіоні імперії було закрито 191 із 305-ти раніше діючих римо-католицьких та греко-уніатських монастирів. Зокрема, на Правобережжі було ліквідовано 61 католицький монастир, у тому числі на Волині – 35, Поділлі – 19 і Київщині – 7. Водночас ще залишалися діючими 25 католицьких монастирів (у Волинській губернії – 18, Подільській – 5 і Київській – 2). Унаслідок цього державна казна поповнилася монастирськими капіталами на суму 1 мільйон 106 тисяч 765 рублів сріблом. У маєтках монастирів, що передбачалося закрити, налічувалося 13 тисяч 098 ревських душ кріпаків. Із них на Правобережній Україні в державну казну перейшли маєтки з 4 тисячами 317-ма ревськими душами селян: на Волині – 2 тисячі 339, Поділлі – 1 тисяча 251, Київщині – 727 [1, с. 160-161]. Отже, цим указом істотно обмежувалася власність римо-католицького духовенства [8; 10], відчутно скорочувалася чисельність латинських монастирів і водночас суттєво збільшувалася кількість православних церков і парафіяльних училищ. Зрозуміло, що це забезпечувало домінування Російської Православної Церкви на Правобережній Україні.

Відтак, на підставі указу від 19 липня 1832 р. було закрито більшість римо-католицьких монастирів Волинської губернії, зокрема, домініканців у Камені-Каширському, Кульчині, Кременці, Невиркові, Овручі, Чорторийську, Старокостянтиніві, Торговиці; францисканців у Дружкополі, Івниці, Корці, Кременці, Ляхівцях, Шумську; августинців у Затурцях, Радзихові, Кодні; тринітаріїв у Шумбарі; бернардинців у Варковичах та Кустині; кармелітів у Аннополі, Вишнівці, Городинську, Дорогостаях, Лабуні, Олевську, Топорищах та Хмелівці; капуцинів в Острозі, маріанів у Берездові, а також піарів у Дубровиці [5, с. 136]. Як правило, їхні споруди та майно передавалися у розпорядження православного духовенства, котре невідкладно переобладнувало тамтешні католицькі костели під потреби Російської Православної Церкви [14; 15].

Як засвідчують виявлені архівні документи, реакція насельників римо-католицьких чернечих обителів на трансформації суспільно-політичного та духовно-культурного життя Царства Польського, зокрема встановлення режиму його суворої підлеглості російському самодержавству, а також перманентному контролю останнього за діяльністю латинських релігійно-церковних інституцій, була неоднозначною. З одного боку, в середовищі католицьких ченців спостерігалися настрої, що були позначені їхнім гострим неприйняттям. Яскравим прикладом цього є таємний лист Варшавського військового губернатора від 23 квітня 1835 р., де йшлося про «ксьондза стану Піарів Шмурло, котрий звинувачується у ненависті до уряду та розголошенні різних нісенітниць» [12, арк. 1]. За ним, «Він скрізь говорить, що Росія не має іншого права над Польщею, ніж права сильнішого, і що ненависне її володіння наближається до кінця. Він докоряє росіянам за переобладнання піарського костелу на православну церкву, заявляючи, що цей вчинок має за мету ослаблення Католицької релігії з користю для Православного віросповідання» [12, арк. 4]. На противагу цьому показовому прикладу активного протесту ченця-піара проти насильств щодо його ордену і його Церкви, документи фіксують також вияви повної згоди діям російської адміністрації в середовищі піарського чернецтва. Так, один із його представників, а саме колишній вчитель Вілюнського новіціату, піар Фома Ясинський у поданому ним проханні на 124 ім'я єпископа Варшавського Антонія від 11 грудня 1834 р. пояснив, оскільки «він давно вже переконаний в істині і правдивості Грецької Церкви, тому й наважився перейти в її лоно, і це переконання народило в його душі могутнє й непереборне почуття приналежності до Греко-Східної Церкви...» [11, арк. 1; 13].

Наголосимо на тому, що водночас зі скасуванням католицьких монастирів відбулася ліквідація їхніх шкіл. Як впливає із даних, наведених польським дослідником Лешеком Заштовтом у монографії «Kresy 1832 – 1864. Szkolnictwo na ziemiach litewskich i ruskich dawnej Rzeczypospolitej» (1997 р.), на той час були закриті навчальні заклади: домініканців – 10, бернардинів – 3, каноніків регулярних – 4, місіонерів – 3, кармелітів – 3, тринітаріїв – 1, францисканців – 4, а також піарів – 13 [25, с. 156-157]. Ці дані привертають на себе увагу тим, що піарських шкіл тоді було скасовано найбільше. І не лише тому, що освітня мережа ордену піарів була більш розгалуженою, ніж інших римо-католицьких орденів. Це відбулося відповідно приписів російського імператора, оскільки, як

впливає із розпорядження новопризначеного намісника Царства Польського князя Івана Паскевича (1832-1856 рр.) до члена його тимчасового урядування Олександра Строганова від 26 серпня 1832 р., «... воля государя, щоб особливо орден Піарів був відсторонений від навчання молоді» [20, с. 89]. Отже, навчально-виховні заклади піарів, потрапивши під прискіпливу увагу російського самодержавства, в доволі короткий термін були усунуті з освітньо-культурного простору Правобережної України. На теренах Волині до їхнього списку входили піарські школи у Дубровиці, Любешові та Межирічі Корецькому.

Так, одним із перших був скасований Дубровицький піарський осередок, що був звинувачений російською владою в активній допомозі польським повстанцям. Про це дізнаємося з донесення Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора Василя Левашова шефові жандармів графу Олександру Бенкендорфу, де йшлося про те, що на території Дубровицького піарського монастиря знайдено 13 рушниць і 32 піки, що були підготовлені для заколотників за вказівкою очільника обителі Куликовського [2, с. 240]. Під час слідства було виявлено, що тамтешні ченці не лише збирали для них зброю, амуніцію та продовольство, але й окремі з них навіть приєналися до повстанців [2, с. 240].

Відтак, Дубровицьку піарську школу було закрито ще наприкінці 1831 р. Й хоча на початку 1832 р., за словами польського видання, «монастир знесено, майно конфісковано, а отців-піарів усунуто» [23, с. 155], остаточна ліквідація цього чернечого осередку припала на 1833 р. Багате обладнання місцевої піарської школи – навчальні прилади з фізики, хімії, геометрії, а також колекція мінералів – 1835 р. були передані до першої та другої київських гімназій [25, с. 202].

Наприкінці 1831 р. також була закрита піарська школа в Межирічі Корецькому. 1834 р. більша частина її бібліотеки була передана до гімназії в Житомирі. Певна частина книжок потрапила до нововідкритих повітових шкіл у Луцьку та Новоград-Волинському [25, с. 201].

У грудні 1834 р. остаточно була ліквідована піарська школа в Любешові. Фондуш князя Міхала Сервація Корибута Вишневецького та його дружини Катажини з Дольських від 1699 р., призначений на навчання 12-ти її учнів із бідних шляхетських сімей, а також інші фондуші впродовж 40-х рр. XIX ст. були передані до повітової шляхетської школи в Пінську, а згодом – до гімназії в Мінську [25, с. 183-184].

Драматичним випробуванням для осередків римо-католицьких чернечих орденів, зокрема ордену піарів на теренах Російської імперії стали репресії царської адміністрації після польського повстання 1863 р. [16; 17; 18; 19]. Так, згідно параграфу 1-му розділу 1-му затверджених імператором Олександром II «Правил о способах содержания и порядке управления Римско-Католических монастырей в Царстве Польском» (1864 р.), вони були поділені на два розряди – штатні та нештатні. Зауважимо, що статусу штатних набула доволі незначна кількість тамтешніх чернечих обителей: ордену паулінів – 1, реформатів – 7, бернардинів – 5, домініканців – 4, августинців – 1, францисканців – 1, камедулів – 1, капуцинів – 3, кармелітів узутих – 1 та маріанів – 1. Всі інші чернечі монастирі були оголошені нештатними, в тому числі й існуючі ще на той час піарські [16, арк. 11-15]. Параграф 3-ій цих «Правил» визначав, що в штатному монастирі має бути не менше 14-ти насельників [16, арк. 16], а 7-ий фіксував вимогу, якщо у нештатному монастирі кількість ченців зменшиться до 7-ми, то він скасовується, а його насельники розміщуються по іншим обителям [16, арк. 17]. Параграф 9-ий вказаного документу забороняв приймати новіціїв до нештатних монастирів [16, арк. 18], а 10-ий призначав фіксовану річну суму витрат, пов'язаних із утриманням штатних – 1тисячу 750 рублів сріблом [16, арк. 18-19].

Показовим у контексті цілеспрямованого ослаблення позицій Римо-Католицької Церкви в західному регіоні імперії, здійснюваного російським урядом після придушення польського повстання 1863 р., став розділ 2 «Правил о способах содержания и порядке управления Римско-Католических монастырей в Царстве Польском», який мав назву «О порядке подчинения Римско-Католических Монастырей Епархиальному Начальству, Визитаторам и вообще Духовной власти». Згідно його першого параграфу, «...будь-яка залежність монастирів і ченців від Орденських Генералів та іншої орденської влади, що в Царстві або поза ним перебуває, назавжди відмінена і заборонені будь-які зносини чернечого духовенства з такою владою...» [16, арк. 22]. Водночас «назавжди» було скасоване «існуюче донині в Царстві звання орденських чернечих провінціалів» [16, арк. 22]. У цьому документі йшлося й про те, що «Керівництво всіма чоловічими й жіночими чернечими штатними і нештатними монастирями в Царстві, до якого б ордену вони не належали, покладено безпосередньо на місцевих Єпископів тих єпархій, де ці монастирі розташовані» [16, арк. 23]. Відтак, низка вказаних розпоряджень російського самодержавства, як висновує вітчизняний дослідник Олександр Буравський, була спрямована на те, щоб поставити Римо-Католицьку Церкву в політичну й економічну залежність, знекровити її, а отже, призвести до повного підпорядкування та відповідності урядовому курсу [2, с. 216-218].

Таким чином, на кінець 60-х рр. XIX ст. чернечих обителів ордену піарів на теренах Царства Польського вже не існувало, оскільки він, як і низка інших римо-католицьких орденів, був скасований. Лише колегіум у Кракові [24] впродовж декількох десятиліть залишався єдиним діючим піарським осередком у Польщі. Зрештою, саме йому наприкінці XIX ст. судилося стати провідним центром не лише поступового розгортання освітньої діяльності римо-католицького ордену піарів, але й відродження цієї чернечої спільноти [21].

Знищення російським самодержавством осередків ордену піарів на Волині – у Дубровиці, Любешові та Межирічі Корецькому стало не тільки відчутним ударом по польсько-католицькій духовності та культурі, а й завдало неабиякої шкоди освітній, художньо-мистецькій, природодослідницькій та господарській сферам культурного простору всього населення регіону. Так, на цих землях вони були своєрідними форпостами Римо-Католицької Церкви, оскільки зміцнювали її позиції на цих віддалених від значних культурних центрів куточках Речі Посполитої, що вповні відповідало її тогочасним суспільно-політичним реаліям. Пізніше, після трьох її поділів вони продовжували свою місію на цих теренах уже за умов Російської імперії.

Свого часу далекоглядні правителі Польщі розпізнали саме в піарах тих, хто спроможні зробити внесок у розвиток еліти країни, утвердження в її середовищі християнського благочестя та освіти, активнішого залучення до доброчинності як одного з виявів християнського служіння людям. У піарах польських можновладців приваблювало й те, що вони, дотримуючись ідей Йосифа де Каласанса, виховували патріотичну молодь.

Із джерел, які були доступні авторам цієї статті, очевидно, що піари поводили себе на Волині не як войовничі місіонери, а як добрі вчителі, вихователі молоді на засадах християнської моралі. Їхня духовно-освітня праця була не тільки безкоштовною, позастановою та позаконфесійною, а й відзначалася демократизмом та відкритістю. Отже, в ній простежується реалізація багатьох завдань оновлення Римо-Католицької Церкви, яке стало важливою складовою Європейської Реформації як одного із доленосних періодів всесвітньої історії.

Осередки піарів на Волині стали однією з ланок своєрідного культурного ланцюга, який єднав частину мешканців цього регіону з європейським культурним простором через новітні методики навчально-виховної роботи, поширення та утвердження книжкової культури, високі взірці сакрального, театрального та музичного мистецтва, набутки дослідження природи, зокрема в галузях ботанічної науки та садівництва, медичної справи, а також результативного розпорядження коштами благодійників-меценатів і, зрештою, вправного господарювання. Водночас цілком очевидно й те, що знищення російським самодержавством через політичні міркування осередків цього римо-католицького ордену не принесло користі автохтонному населенню регіону, зокрема й українцям.

Російське православ'я, яке утверджувалося в регіоні впродовж та після падіння Польської держави, конкурувало з Греко-Уніатською та Римо-Католицькою Церквами, поступово витісняючи їх із духовно-культурного простору. Воно, маючи у своїх інституційних засадах і культово-обрядовій практиці багато відмінностей від українського, несло із собою русифікацію населення, нівеляцію будь-яких паростків національної культури, які, зокрема, зберігалися й культивувалися в уніатстві. Зрештою, 1839 р. після багатьох десятиліть цілеспрямованого тиску на ієрархію Греко-Уніатської Церкви та їхню паству вона була офіційно скасована на Правобережній Україні, а її вірні поступово – хто власною волею, а хто під тиском, – перейшли до Російської Православної. Вчинити подібним чином із Римо-Католицькою Церквою з багатьох причин, зокрема політичного характеру, було неможливо, хоча тиск на неї з боку урядових та клерикальних чинників мав перманентний характер.

Зі скасуванням осередків ордену піарів, зрештою як і інших чернечих згромаджень на Волині, обрії розвитку вітчизняної культури звужувалися, європейська складова занепадала, рівень культури міжетнічних і міжконфесійних стосунків не тільки не підвищився, а навпаки понизився. Тогочасне православне шкільництво за змістом навчально-виховного процесу та його методами відчутно відставало від римо-католицького, а світське середнього рівня у цьому регіоні робило тільки перші кроки.

Набутки європейської культури, які в недавньому минулому проникали на Волинь, зокрема через молодь, яка отримувала освіту та виховання в орденських школах римо-католиків, після їхньої ліквідації опинилися за далеким кордоном. Опанування іноземних мов, навчання у спеціалізованих кабінетах, плідна та корисна для наступного повсякденного господарського життя природодослідницька праця для багатьох юнаків Волині, зокрема й українців, ставали недоступними. Римо-католицькі парафії в Дубровиці, Любешові та Великих Межирічах збереглися, оскільки частина їхніх мешканців упродовж багатьох десятиліть була польського походження, але низка сфер їхнього повсякдення зазнала відчутних втрат.

Часи, коли сотні синів польського й українського народів опановували знання в колегіумах трьох осередків римо-католицького ордену піарів на Волині, давно минули, але далеко не все покритлося порохом забуття. Ще височіють руїни окремих із їхніх споруд, шумлять кронами дерева, які виростили з коренів реліктив колишніх ботанічних садів і парків, не забуті імена великих поляків і українців, які або вийшли зі шкіл отців-піарів, або зазнали їхнього впливу. Цілковито поділяючи думку В. Липинського, що «українським є і повинно бути все, що осіло... на нашій землі і що тим самим стало частиною України без огляду на його плем'яне чи культурне походження, на його «расову» чи ідеологічну «генеалогію» [6, с. 57-58], ми водночас упевнені: це безцінний спільний українсько-польський спадок, який слід ретельно вивчати й осмислювати.

Відтак, на глибоке переконання авторів цієї студії, полякам і українцям як близьким народам-сусідам варто культивувати не стільки пам'ять про пекучі взаємні образи, яких, визнаємо, в далекому і недавньому минулому було дуже багато, скільки про безцінні спільні набутки, зокрема повсякчасну потребу в моральному самовдосконаленні та набутті знань. Зрештою, саме вони свого часу стали гаслом римо-католицького ордену піарів «*Pietas et Litterae*» – «Благочестя та Освіта».

Джерела та література

1. Буравський О. Римо-католицьке духовенство Правобережної України в умовах репресивної політики російського самодержавства в 30-х рр. XIX ст. // Українське релігієзнавство. – 2010. – № 54. – С. 158–166.
2. Буравський О. А. Римо-Католицька Церква на Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX ст.). – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 452 с.
3. Императорский указ, данный Министру Внутренних Дел «О закрытии Виленского Университета, и о передаче в Министерство Внутренних Дел Медицинского и Богословского факультетов» от 1 мая 1832 г. // ПСЗРИ. Собрание второе. – Т. VII. – № 5.317. – С. 225.
4. Императорский указ, объявленный Гражданским Губернаторам Министром Внутренних Дел «Об упразднении некоторых Римско-Католических монастырей» от 19 июля 1832 г. // ПСЗРИ. Собрание второе. – Т. VII. – № 5.506. – С. 507–510.
5. Кирилюк А. Скорочення мережі римо-католицьких монастирів у Волинській губернії у XIX ст.: причини та наслідки // Краєзнавство. – 2015. – № 3-4. – С. 135–138.
6. Липинський В. Релігія і церква в історії України. – Нью-Йорк: Накладом Видавництва Корпорації «Булава», 1956. – 111 с.
7. Шеретюк Р., Стоколос Н. Набутки культурно-освітньої праці ордену піарів на Волині (кінець XVII – перша третина XIX ст.) // Емінак: науковий щоквартальник. – 2017. – № 1 (17). – Т. 1. – С. 40-46.
8. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 1.
9. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 5.
10. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 6.
11. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 20.
12. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 24.
13. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 30.
14. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 78.
15. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 79.
16. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 225.
17. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 228.
18. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 229.
19. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, z. 190, sygn. 230.
20. Ausz M. Dzieło Św. Józefa Kalasancusza w Polsce. Szkis // Życie oddane wychowaniu: Św. Józef Kalasancusz 1557 – 1648: jubileusz 450. rocznicy urodzin Założyciela pijarów. – Kraków: Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Wydawnictwo eSPe, 2008. – S. 40-91.
21. Ausz M. Odbudowa polskiej prowincji pijarów: działalność wychowawczo-edukacyjna zakonu w latach 1873 – 1918. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2013. – 294 s.
22. Chromecki T., X. Pijar. Krótki rys dziejów Zgromadzenia Szkół Pobożnych czyli oo. Pijarów. – Kraków: Nakł. Autora, 1880. – 148 s.
23. Pijarzy w Polsce // Podręczna Encyklopedia Kościelna. – Т. XXXI – XXXII. – Warszawa: Druk Piotra Laskauera, 1913. – S. 137-171.
24. Pitala A., ks. Kolegium Pijarów w Krakowie. – Kraków: Archiwum Pijarów, 1994. – 274, [2] s.
25. Zasztowt L. Kresy 1832 – 1864. Szkolnictwo na ziemiach litewskich i ruskich dawnej Rzeczypospolitej. – Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Historii Nauki PAN, 1997. – 456 s.

З М І С Т

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>Карпунхіна Тетяна</i> ЗАРОДЖЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ	3
<i>Олійник Вікторія</i> ДО ІСТОРІЇ НАРОДНИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ВИСТАВ В ЗИМОВІЙ КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ	11
<i>Ващук Дмитро</i> СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В XIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIV СТ.	16
<i>Блануца Андрій</i> СТАРОСТИ/НАМІСНИКИ/ДЕРЖАВЦІ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XV – НА ПОЧАТКУ XVI СТ.: ПОВНОВАЖЕННЯ ТА СТАТУС	20
<i>Гурбик Андрій</i> САМОВРЯДНІ ЗАСАДИ КОПНОГО СУДОЧИНСТВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО (БІЛОРУСЬКИЙ КОНТЕКСТ)	21
<i>Горобець Віктор</i> КОЗАЦЬКА АДМІНІСТРАЦІЯ ТА МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ГЕТЬМАНАТІ: СИМБІОЗ ЧИ КОНФЛІКТНІСТЬ?	26
<i>Шандра Валентина</i> ЦЕХОВІ І РЕМІСНИЧІ УПРАВИ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ САМОВРЯДНИХ ЗАСАД В МІСТАХ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)	30
<i>Томчук Любов</i> IWAN FRANKO W KULTURZE UKRAIŃSKIEJ	34
<i>Антипчук Надія</i> ЕПОХАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ	37
<i>Давидюк Руслана, Музичко Олександр</i> АНТОН СТРИЖЕВСЬКИЙ: ШЛЯХ УЕНЕРІВЦЯ ВІД ОДЕСИ ДО РІВНОГО	41
<i>Гон Максим</i> ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ: ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗУНР	50
<i>Микитюк Тетяна</i> УКРАЇНСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО У СЕЙМІ І СЕНАТІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У 20-Х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ	55
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна, Лебедюк Єлизавета</i> ОСВІТНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЄВАНГЕЛЬСЬКО- РЕФОРМОВАНОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	61
<i>Доброчинська Валентина</i> ГРАНІ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ РОМАНА ПЩУКА (1881-1979 pp.)	65

<i>Старжець Володимир</i> ОПІР ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ РАДЯНСЬКОМУ ТОТАЛІТАРНОМУ РЕЖИМОВІ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР (1944-1953 РР.)	70
<i>Гуменюк Оксана</i> УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА СІМ'Я: СПЕЦИФІКА ПОБУТОВОГО ПРОСТОРУ	75
<i>Kundeus Oksana</i> FEATURES OF THE INFORMATION WAR OF RF AGAINST UKRAINE	78
<i>Візітвіє Юлія, Рогожина Катерина</i> ПРОЯВИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ГРУЗИНСЬКОЇ ДІАСПОРИ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	84
<i>Ричко Вікторія</i> ІСТОРИЧНА РОЛЬ ПОЧАЇВСЬКОЇ ЛАВРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ	88
<i>Приходько Петро</i> ПРОГНОСТИЧНА ОЦІНКА ПОДАЛЬШОЇ ДОЛІ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕДУМОВ ТА ПРИЧИН ОКУПАЦІЇ КРИМУ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ	93

РОЗДІЛ 2 ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

<i>Озимчук Олег</i> УТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВАНДАЛЬСЬКОГО КОРОЛІВСТВА	99
<i>Озимчук Олег</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЗВИ ТА ЗМІСТУ РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНИХ ТИТУЛІВ	103
<i>Ціватий Вячеслав</i> ДЖЕФФРІ ЧОСЕР (1340-1400) – ДИПЛОМАТ, ПОЛІТИК, ПОЕТ (У ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ВИТОКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ І ДИПЛОМАТІЇ)	107
<i>Константинов Валентин</i> СОБІТИЯ 1611 В РУМЫНСКИХ КНЯЖЕСТВАХ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ СУДЬБЫ МОЛДАВСКОГО КНЯЖЕСТВА	113
<i>Вавуліч Валентин</i> ОСМАНІЗАЦІЯ БАЛКАН. АКТ І. ЗАВОЮВАННЯ І ВОЛОДАРЮВАННЯ (ДО ПОЧАТКУ ХІХ СТ.)	118
<i>Шеретюк Руслана, Стоколос Надія</i> СКАСУВАННЯ ОСЕРЕДКІВ ОРДЕНУ ПІАРІВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ	122
<i>Сверова Ольга, Биков Олександр</i> РОСІЙСЬКИЙ БОНАПАРТИЗМ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ (ХІХ-ХХ СТ.)	128
<i>Плюта Наталія, Валюх Людмила</i> АНГЛО-ФРАНКО-НІМЕЦЬКЕ КОЛОНІАЛЬНЕ ПРОТИСТОЯННЯ В АФРИЦІ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТ.): ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ ЗАРУБІЖНИМИ ДОСЛІДНИКАМИ	132

Щавлінський Микола СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У БІЛОРУСІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914-1918 РР.)	141
Жилюк Сергій ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТУ РЕЛІГІЙНОГО РЕФОРМАТОРСТВА ТА ЦЕРКОВНОГО ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ НА ВСЕРОСІЙСЬКОМУ ПОМІСНОМУ СОБОРІ 1917-1918 РР.	145
Боголейша Свєтлана ПРИЧИНИ И ЭТАПЫ СОЗДАНИЯ ЛИТОВСКО-БЕЛОРУССКОЙ ССР (CAUSES AND STAGES OF CREATION OF THE LITHUANIAN-BYELORUSSIAN SSR)	149
Levchuk Iryna THE POLITICAL MEANING OF WOMEN'S ORGANIZATIONS IN THE SECOND POLISH REPUBLIC: THE NATIONAL FACTOR	153
Шульган Марина УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ КОНФЛІКТ 1943 РОКУ: ІСТОРИЯ ТА СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ	161
Pawlak Mateusz WYBRANE WSPOMNIENIA WOJENNE WIEŻNIÓW NIEMIECKIEGO OBOZU KONCENTRACYJNEGO AUSCHWITZ-BIRKENAU	164
Нак Elżbieta ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ ZDZISŁAWA BEKSIŃSKIEGO	171
Кузло Дарина ВПЛИВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД НА ПРОЦЕС ПАДІННЯ КОМУНІСТИЧНИХ РЕЖИМІВ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ТА В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	175
Опанасюк Тетяна ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА РФ 2000 р.: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ	180
Kaczmarzyk Jan PRZYCZYNY I SKUTKI WOJNY NARKOTYKOWEJ W MEKSYKU W LATACH 2004-2010	185
Опанасюк Ірина ТРАДИЦІОНАЛІЗМ ТА ВЕСТЕРНІЗАЦІЯ В ПРИЗМІ СИСТЕМИ ДЖЕРЕЛ ПРАВА І ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	187
Вавуліч Валентин, Черній Валерій СУЧАСНИЙ СТАН ТУРЕЦЬКО-БОЛГАРСЬКИХ ВІДНОСИН	191

РОЗДІЛ 3 ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Федоришин Микола ЗАХІДНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОЇ ВОЛОСТІ У ХІІ СТ.	196
--	-----

<i>Десятничук Ігор, Десятничук Ілля</i> ВИБОРИ ДО ПЕРШОЇ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ВОЛИНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ	204
<i>Бородинська Ліна</i> СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН У С. ПОСНИКОВІ НА РІВНЕНЩИНІ (1918-1939 РР.)	209
<i>Ярошик Роман</i> ГОЛОКОСТ У МІСТІ РІВНЕ	215
<i>Галуха Любов</i> РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	217
<i>Грималюк Оксана</i> БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКОВНИХ БРАТСТВ ВОЛИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	225

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

<i>Підлужна Ольга</i> ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ІСТОРІЇ П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКИХ ГРОМАД НА ВОЛИНІ	231
<i>Мартинчук Світлана</i> ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	236
<i>Гончар Ольга</i> УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ ХІХ СТ. (ДО 200-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА)	244
<i>Пазюра Наталка</i> ЗМІСТ ТА ХРОНОЛОГІЧНІ МЕЖІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ	248
<i>Кузьміна Ірина</i> РОЛЬ МЕЦЕНАТІВ У РОЗВИТКУ НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ Ф. ШТЕЙНГЕЛЯ)	251
<i>Постоловський Руслан</i> «ПРАЗЬКА ВЕСНА» 1968 Р. У НОВІТНІЙ ЧЕСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	257
<i>Батуріна Світлана</i> УКРАЇНА В ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ СУСІДНІХ КРАЇН (РОСІЯ, ПОЛЬЩА, БІЛОРУСЬ)	261
<i>Михальчук Роман</i> НОВІ СВІДЧЕННЯ ПРО ГОЛОКОСТ У МІЗОЧІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ УСНОІСТОРІЧНОГО ПРОЕКТУ В ЛИПНІ – СЕРПНІ 2016 р.)	265
<i>Голубеў Валянцін</i> АБШЧЫНА Ў БЕЛАРУСІ ХVІ-ХVІІІ СТ.: ЭВАЛЮЦЫЯ ТЭРМІНА	274

РОЗДІЛ 5 РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ

Дятлов Володимир

АКТУАЛЬНЕ ВИДАННЯ НА ТЛІ ПРОЦЕСУ «BREXIT»

(Рецензія на монографію: Грубінко А.В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990-2016 рр.): монографія / А.В. Грубінко. – Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. – 640 с.)279

Томчук Любов

ІСТОРІЯ «ВІКУ ЖІНОК»282

Галуха Любов

ЦЕРКВА ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ

СЕЛА ПОСНИКІВ НА РІВНЕНЩИНІ

(Рец.: Бородинська Л. Осібно, але воєдино.

100-річчя церкви євангельських християн-баптистів с. Посників на Рівненщині. –

Рівне: Дятлик. – М., 2017. – 296 с.)293

Вирський Дмитро

МОНАСТИРСЬКІ МАЄТНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ

ТА САМОВРЯДУВАННЯ НА КРЕМЕНЧУЧЧИНІ ПІСЛЯ КОЗАЦЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

СЕРЕДИНИ XVII СТ.294

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 29

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук, Владислав Самсонюк**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 1.12.2017 р. Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Наклад 300. Обл.-видав. арк. 35,6. Замовлення № 209/1.

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
вул Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

A 43 Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту. – Вип. 29. – Рівне : РДГУ, 2017. – 305 с.

УДК 94(477) + 94 (100)
ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017